

Юрій Дудник

студент гр. ФПФм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Булавинець

БЮДЖЕТНІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Вирішення проблеми адаптації економіки України до функціонування в умовах війни та формування потенціалу її відновлення у післявоєнний період потребує пошуку ефективних механізмів та інструментарію впливу держави на економічні процеси. Незважаючи на значні відмінності у моделях економічних систем, у більшості держав провідну роль у стимулюванні економічного росту, стабілізації економічної ситуації в кризові періоди та зменшенні їх негативного впливу на добробуту суспільства відіграють інструменти бюджетної політики. В Україні, де прорахунки у проведенні реформ та зовнішні економічні потрясіння доповнилися катастрофічним впливом на економіку масштабної війни з росією, значення бюджетного інструментарію у протидії економічним шокам та їхньому впливу на перспективи економічного розвитку ще більше зростає. Уряд країни використовує різноманітні бюджетні інструменти для фінансової підтримки тих галузей економіки, які мають визначальне значення для національної безпеки, стимулює структурну трансформацію економічної системи, підтримує сукупний попит [2].

У теоретичному ракурсі застосування бюджетних інструментів базується на положеннях кейнсіанської економічної теорії, яка наголошує на важливості державного втручання в економічні процеси для стабілізації економічних циклів. З цією метою, відповідно до ідей кейнсіанства, держава використовує державні витрати та оподаткування, які радикально відрізняються характером впливу на економічну діяльність. Ефективність цих інструментів значною мірою залежить від інституційної спроможності органів публічної влади, організації управління публічними фінансами та узгодженості бюджетної політики з довгостроковими пріоритетами розвитку.

Вплив держави на економічні процеси через оподаткування та державні витрати може реалізовуватись за допомогою різних інструментів. Найбільш дієвими серед них у науковій спільноті визначають державні цільові програми, програми кредитування та грантової підтримки підприємництва, фіскальні стимули у вигляді податкових пільг [3]. Так, державні цільові програми спрямовані на забезпечення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни. Вони передбачають фінансування проєктів розвитку в провідних галузях економіки за рахунок коштів бюджетів різного рівня. Особливої ваги для сприяння розвитку економіки набувають цільові програми інвестиційного характеру, які в умовах економічної невизначеності зазнають найбільших змін. Якщо у довоєнний період найважливіші цільові програми економічного спрямування передбачали концентрацію бюджетних ресурсів на розвитку транспортної інфраструктури, що

мало стати тригером економічного зростання, то в час війни на перші ролі вийшли такі галузі, як енергетика та мілітех, тобто виробництво озброєнь і воєнної техніки. Значні очікування держава має щодо реалізації програми розвитку технологічних парків, які мають стати центрами економічного зростання і структурної перебудови економічної системи країни. У 2024 році при загальному дефіциті бюджетних ресурсів на розвиток технопарків з бюджету передбачено спрямувати понад 1,2 млрд грн, що дасть можливість реалізувати 34 проєкти розвитку промислової інфраструктури [1]. Це має підвищити бізнес-привабливість технопарків як місця розміщення нових виробництв, що матиме позитивний вплив на показники економічного розвитку.

Перспективним бюджетним інструментом стимулювання економіки, який поєднує елементи ринкової конкуренції з державною підтримкою є гранти. Уряд надає безповоротну фінансову допомогу для розвитку малого підприємництва, в тому числі розвитку нових продуктів та послуг, а також розширення ринків збуту. Одним із найпопулярніших проєктів в межах стимуляційних заходів держави у 2022-2023 роках стала програма надання мікрогрантів «Власна справа», відповідно до умов якої можна отримати безповоротну фінансову допомогу у розмірі 75-250 тис. грн на започаткування та розвиток власного бізнесу, в тому числі із створенням нових робочих місць. Реалізація цієї програми дає комплексний позитивний ефект у формі підтримки розвитку бізнесу, зростання надходжень до бюджету та боротьби з безробіттям [5]. Новим напрямом реалізації цієї програми є грантова підтримка ветеранів війни та другого з подружжя, які можуть отримати допомогу у розмірі 0,5-1 млн грн для старту чи розвитку бізнесу. Таким чином держава передбачає механізми для інтеграції колишніх військових до життя в тилкових регіонах країни.

За оцінками науковців, найбільший ефект серед інструментів бюджетного стимулювання економіки мають кредитні програми, зокрема програма «Доступні кредити 5-7-9%». Вона спрямована на надання пільгових кредитів суб'єктам малого та середнього бізнесу. Особливістю програми є те, що вона передбачає здешевлення банківських позик для малого і середнього бізнесу за рахунок часткового покриття процентних ставок. Дієвість програми та значний інтерес до участі у ній з боку підприємницького сектору підтверджують показники її реалізації. На початок 2024 року обсяг підписаних кредитних договорів, укладених за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» сягнув 276,9 млрд грн. Програма доповнюється можливістю надання позик під портфельні гарантії, обсяг яких у лютому 2024 року становив більше 105 млрд грн [4]. Обсяги бюджетних видатків на реалізацію програми у 2024 році мають досягти 18 млрд грн, що у 9 разів більше за показники 2020-2021 рр., коли вона була започаткована. Зважаючи на особливості сучасної ситуації, у 2024 році фокус програми зміщений на підтриманні інвестицій у розвиток енергетичних потужностей, зокрема кредитування витрат, пов'язаних із придбанням бізнесом власних електрогенеруючих установок, які працюють на природному газі.

Доволі суперечливим бюджетним інструментом стимулювання економіки є податкові пільги. Запровадженням податкових пільг, знижок та канікул для певних категорій платників податків держава стимулює інвестиційну активність бізнесу,

сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності підприємств. Такі заходи дозволяють зменшити податкове навантаження на бізнес та мотивувати його до розширення масштабів діяльності. Зокрема, у перші місяці повномасштабної війни впровадження ліберального податкового режиму, зокрема для суб'єктів малого та середнього підприємництва, дало можливість адаптуватись економіці країни до функціонування в період війни, стримало деструктивні процеси та різке падіння добробуту суспільства. Однак, фіскальні преференції у формі пільг з оподаткування мають вагомий негативний ефект, який полягає у викривленні податкового середовища для різних видів платників, а також бюджетних втратах. Для прикладу, за оцінками експертів, втрати державного бюджету від податкових пільг у період 2015-2019 рр. сягають 6,4 млрд дол. США, що в перерахунку на сучасний валютний курс становить майже 0,3 трлн грн. Ймовірно, що в період невизначеності ситуації воєнного часу, коли можливості для маніпулювання податковими нормами більші, показники бюджетних втрат від різних фіскальних преференцій тільки зростають. Тому ефективність такого бюджетного інструменту, як податкові пільги, залежить від прозорості системи адміністрування фіскальних платежів та спроможності запобігати ухиленню від їхньої сплати та шахрайству.

Отже, ефективність бюджетних інструментів у стимулюванні економічного розвитку в Україні залежить від якості публічного управління, інституційної ефективності й послідовності бюджетної політики уряду. Зміцнення фіскального управління через підвищення прозорості бюджету, підвищення ефективності управління державними витратами та посилення антикорупційних заходів має вирішальне значення для максимізації впливу бюджетної політики на показники економічного росту. Інституційні реформи, покликані забезпечити підзвітність та зменшення масштабів бюрократичної неефективності дають підстави очікувати більш дієвого впливу інструментарію бюджетної політики на макроекономічну динаміку України в умовах війни та післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку у 2024 році. Частина друга. URL: <https://decentralization.ua/news/17372>
2. Горин В. П. Роль бюджету держави в умовах перехідної економіки України. *Сталий розвиток економіки*. 2011. Вип. 5. С. 259-265.
3. Горин В. П., Варемчук І. В. Проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 518-524.
4. Корнилюк А., Корнилюк Р. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%»: у пошуках оптимального дизайну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html>
5. Мікрогранти «Власна справа». URL: <https://cdc.dcz.gov.ua/mikrogranti-2023/>